

Alþjóðlegt bóknúmer - ISBN

Alþjóðlegt bóknúmer (International Standard Book Number (ISBN)) er staðall frá alþjóðlegu staðlastofnuninni (International Standards Organisation (ISO)). Hvert númer er einstakt og er megintilgangur alþjóðlega bóknúmerakerfisins að greina hvert rit sem best frá öðrum. Með samræmdri tölumerkingu rita skapast möguleikar á aukinni notkun tölva, jafnt hjá bókaútgáfum, bóksölum og bókasöfnum. Hægt er að gera bóknúmer læsileg á vélrænan hátt í formi strikamerkis. Útgefendur þurfa ekki að sækja um leyfi til Viðskiptaráðs Íslands um notkun strikamerkja. Þetta gildir þó aðeins um gögn sem reglur um úthlutun ISBN númera ná til. Ef útgefandi hefur önnur gögn á söluskrá sinni verður hann að merkja þau á annan hátt.

Notkun á alþjóðlegum bóknúmerum er stjórnað af alþjóðlegri stofnun í London, International ISBN Agency/EDItEUR <https://www.isbn-international.org/>. ISBN númerakerfið er upprunnið í Englandi þar sem tekið var upp staðalmerkjakerfi fyrir bækur (SBN) árið 1967. Kerfið reyndist hafa slíka kosti að það náði fljótlega alþjóðlegri útbreiðslu og árið 1970 var fyrsti alþjóðlegi ISBN staðallinn (ISO 2108) gefinn út. Ríkisbókasafnið í Berlín, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, tók að sér rekstur bóknúmerakerfisins og annaðist hann í rúm 30 ár eða þar til í apríl 2006 þegar Bretar tóku við rekstri þess. Íslenskir bókaútgefendur hafa látið prenta ISBN númer á bækur sínar frá því í mars 1990.

ISBN á Íslandi

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn hefur umsjón með rekstri alþjóðlega bóknúmerakerfisins á Íslandi og ber ábyrgð á kynningu þess og útbreiðslu hérlendis. Úthlutun ISBN númera og upplýsingaþjónusta er veitt útgefendum að kostnaðarlausu. Útgefendur fá úthlutað númeraröðum eða einstökum bóknúmerum ef þeir gefa út fáa titla eða einungis eina bók. Fylgst er með því að bóknúmer séu rétt prentuð á bækur og röng númer leiðrétt. Gerð er skrá yfir íslenska útgefendur sem er hluti af alþjóðlegri skrá, *Global Register of Publishers* <https://grp.isbn-international.org/>.

Notkun ISBN númera

Samkvæmt reglum um bóknúmer er útgefandi hver einstaklingur, fyrirtæki, hlutafélag, hópur eða stofnun sem gefur út bók. Númerið er veitt útgefanda, ekki prentsmiðju, nema hún sé kostnaðar- og ábyrgðaraðili.

ISBN númer á að setja á:

- prentaðar bækur og bæklinga
- rit í örmyndaformi
- rit á blindralettri
- hljóðbækur, þ.e. bækur á snældu eða geisladiski
- verk með blandaðri tækni
- rit á tölvutæku/rafrænu formi
- fræðslu-/kennslumyndbönd/diska
- landakort
- stök bindi ritraða, greinar eða stök tímaritshefti sem gefin eru út sem sérstök rit

ISBN númer á ekki að setja á:

- blöð og tímarit
- dægurprent, s.s. dagbækur, dagatöl, auglýsingaefni, póstkort, litabækur, fundargögn
- nótnabækur og aðra tónlistarútgáfu
- eftirprentanir listaverka, án titilsíðu og texta
- hljóðrit, þ.e. snældur og geisladiska með tónlist
- myndbönd og mynddiska, nema þeir innihaldi fræðslu- eða kennsluefni

Við notkun á ISBN númerum skal ávallt hafa í huga að aðalatriði verksins sé texti (óháð útgáfuformi) og að útgáfan sé almennt aðgengileg (þ.e. ekki í litlu upplagi, dreift innan þröngs hóps, eða á lokuðum vef).

Blöð og tímarit eru undanþegin ISBN númeri vegna þess að á þau skal setja alþjóðlegt tímaritsnúmer (International Standard Serial Number (ISSN)). Á nótnabækur skal nota alþjóðlegt númer fyrir nótnaútgáfu (International Standard Music Number (ISMN)). Landsbókasafn Íslands sér einnig um úthlutun þessara númera.

Gerð alþjóðlega bóknúmersins ISBN

Með breytingum sem gerðar voru á bóknúmerakerfinu árið 2007 var ISBN númerið lengt úr tíu stafa tölu í 13 stafa tölu. Fram til 2007 var ISBN númerinu skipt í fjóra mislanga þætti án forskeytis. Með þrettán stafa númerinu var innleitt forskeyti sem lengir númerið um einn þátt eða þrjá tölustafi og skiptir númerinu í fimm mislanga þætti. Hægt er að umreikna 10 stafa númer í 13 stafa með því að bæta forskeytinu 978 fyrir framan og við það reiknast út ný endatala eða vartala.

Þættir ISBN númersins eru: forskeyti, hóptala (landstala), útgefandatala, titiltala og vartala.

Dæmi:

ISBN 9979-2-1974-2

ISBN 978-9979-2-1974-3

ISBN-10

Hóptala	Tala útgefanda	Titiltala	Vartala
9979	2	1974	2

ISBN-13

Forskeyti	Hóptala	Tala útgefanda	Titiltala	Vartala
978-	9979-	2-	1974-	3

ISBN númerið 9979-2-1974-2 á við bók sem útgefin er af Vöku-Helgafelli og ber titilinn *Konungsbók*. ISBN 978-9979-2-1974-3 er þrettán stafa útgáfa af þessu númeri. Úr númerinu er lesið á eftirfarandi hátt:

9979	Ísland
2	Vaka-Helgafell
1974	Konungsbók

2	Vartala
978	Forskeyti
9979	Ísland
2	Vaka-Helgafell
1974	Konungsbók
3	Vartala

Forskeyti:

Forskeytið er þriggja stafa tala. Talan 978 er forskeyti ISBN númersins og er sama talan og notuð er til að reikna út strikamerkistöluna (EAN-13).

Hóptala:

Hóptala getur átt við þjóð, landsvæði, málsvæði eða hóp. Stærð tölunnar fer eftir áætlaðri útgáfu hópsins. Dæmi um hóptölur eru Bandaríkin, Kanada, Ástralía, Nýja Sjáland, Suður Afríka og Bretland er öll hafa töluna 0 og 1, Noregur 82, Danmörk 87, Svíþjóð 91, Finnland 951 og 952 og Ísland 9979 og 9935.

Tala útgefanda:

Tala útgefanda getur verið eins til fjögurra stafa. Lengd tölunnar fer eftir fjölda útgefinna titla. Því meiri útgáfa því lægri er tala útgefanda. Á Íslandi gefa margir út aðeins eina bók og fá þeir úthlutað bóknúmerum úr sérstökum flokki.

Titiltala:

Titiltala einkennir ákveðinn titil, þ.e.a.s. ákveðið bindi eða útgáfu titils. Kiljur og harðkiljur með sama titil hafa ólík ISBN númer.

Vartala:

Vartala er síðasti tölustafur í hverju ISBN númeri. Hún er reiknuð út á grundvelli hinna talnanna og ákvarðar hvort ISBN númerið er rétt. Þegar vartala á að vera 10 er X notað í staðinn. Dæmi: 978-9979-70-148-X.

Tilgangur og framkvæmd ISBN hér á landi

Tilgangi með hinu alþjóðlega bóknúmerakerfi ISBN verður því aðeins náð að útgefendur láti prenta bóknúmer á bækur sínar. Þetta þýðir að allir sem gefa út bók verða að fá ISBN númer áður en bókin er prentuð. Íslenskir bókaútgefendur geta fengið ISBN númer með því að sækja um útgefendatölu eða einstök númer hjá Landsbókasafni. Þetta verður að gera með góðum fyrirvara og nógu snemma til að hægt sé að láta prenta númerið á bækurnar. Útgefandi er ábyrgur fyrir úthlutun númera sinna. Hægt er að nálgast handbók um notkun ISBN númera, *ISBN Users' Manual*, á vefslóðinni <https://www.isbn-international.org/content/isbn-users-manual>.

Prentun ISBN númera

Alltaf skal prenta ISBN númer á bakhlið titilsíðu en einnig er æskilegt að prenta það neðst á bakspjald bókar og á sama stað á lausa kápu. Númerið er prentað þannig að fyrst koma bókstafirnir ISBN og síðan tölurnar, hver þáttur aðskilinn með striki frá hinum næsta. Dæmi: ISBN 978-9979-54-726-6. Prentsmiðjan umbreytir ISBN númerinu í strikamerki.

Strikamerkið er neðst á bakhlið bókar og ávallt skal prenta ISBN númerið með bandstrikunum ofan við strikamerkið en strikamerkistöluna án bandstrika fyrir neðan.

Úthlutun ISBN númera

Bóknúmer eiga að fá:

- Hver titill sem gefinn er út í fyrsta skipti, þ.e.a.s. 1. útgáfa.
- Hver titill sem gefinn er út í margskonar búnaði, t.d. í bandi, kilju og á snældu eða á rafrænu formi, með eða án fylgiefnis; hver búnaður og hvert skráarform fær þá mismunandi bóknúmer.
- Hver safntitill fjölbindaverks og þá er jafnframt úthlutað bóknúmeri fyrir hvert bindi.
- Hver ný útgáfa. Það telst ný útgáfa ef breyting verður á bandi eða búnaði, útliti texta, eða bókin er sett að nýju

Endurútgáfa fær nýtt ISBN númer ef bókinni hefur verið breytt að einhverju leyti, t.d. hvað varðar myndir, nýja þýðingu eða skýringar, en ekki ef um er að ræða endurprentun, án breytinga. Nýr litur á kápu eða leiðrétting á prentvillum telst ekki vera breyting á útgáfu.

Ný útgáfa gefin út af öðrum útgefanda en þeim er áður gaf bókina út. T.d.: *Á Íslendingaslóðum í Kaupmannahöfn*, útgefandi Mál og menning (ISBN 9979-3-0074-4). Sama bók útgefin hjá Almenna bókafélaginu (ISBN 9979-4-0021-8).

Sé bók hluti af ritröð sem einnig hefur sérstakan ritraðartitil má jafnframt nota ISSN númer fyrir ritröðina.

Upplýsingar um ISBN númer gefur:

Helga Kristín Gunnarsdóttir, helga.k.gunnarsdottir@landsbokasafn.is, sími: 525 5755

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn

Aðfanga- og skráningarsvið

Arngrímögötu 3, 107 Reykjavík

Netfang isbn@landsbokasafn.is

Uppfært 7. júlí 2021